

Franc Kuzmič

TOLERANČNI PATENT IN SLOVENC MED RABO IN MURO

Proti koncu 16. stoletja in na začetku 17. stoletja so na pritisk rimskokatoliške visoke duhovščine prizadela avstrijske dežele ostra rekatolizacijska ukrepanja habsburškega deželnega kneza. Na Ogrskem so bile razmere malce drugačne. Grozila je namreč turška nevarnost ter tako zelo ogrožala Dunaj in dunajski dvor, da so morali biti Habsburžani nekako tolerantni do protestantov, ki so živeli v panonskem prostoru. Stanje na Ogrskem pa se je zaostriло po porazu Turkov pri Monoštru leta 1664.

Protestantom med Rabo in Muro je bila leta 1672 odvzeta večina cerkva (Sv. Jurij, Pertoča, Martjanci, Pečarovci, Gornji Petrovci, Kančevci, Selo, Dolenci). S protireformacijskimi ukrepi leta 1732 so protestantom v Prekmurju iztrgali še zadnje cerkve. Za številne prekmurske in porabske Slovence se je začel eksodus na tuje, za druge pa prehod v nevarno prikrito delovanje.¹ Prošnje prekmurskih protestantov vladarici Mariji Tereziji, da bi smeli imeti vsaj kako cerkev v domačem okolju, niso bile uslišane.

Jožef II. je v pismu svoji materi Mariji Tereziji 19. 6. 1777 pripočil, naj zagotovi nekatoličanom popolno versko svobodo in opusti nasilje na področju verskih vprašanj. V odgovor na to je Marija Terezija 14. 11. 1777 uradnikom naročila, naj še naprej ostro nastopajo proti krivovercem, ki rušijo javni red in mir, obzirnejši naj bodo le do duhovnikov in tistih, ki se skrivoma zbirajo po domovih. Ukrenila je še nekaj več: v Sombotelu je tega leta ustanovila novo katoliško

1 Prim. Franc Kuzmič, Prekmurski protestanti v 18. stoletju. *Stati inu obstati*, 2005, 1-2, 82-89.

škofijo, kajti na tem ozemlju (Železna županija) je bilo veliko protestantov, te pa je želela preusmeriti v rimskokatoliško vero.

Marija Terezija je umrla 29. 11. 1780 in prestol je zasedel njen sin Jožef II. Vero in cerkev si je predstavljal in razumel povsem drugače, pač v duhu razsvetljenstva. Tako je že 31. 12. 1780 ukinil vse zloglasne komisije za zatiranje protestantizma. Pravni zastopniki evangeličanov in reformiranih iz ogrskih pokrajin, tudi iz Prekmurja, so 22. 1. 1781 predložili novemu cesarju pisno zahtevo po obnovitvi njihovih zgodovinskih pravic do svobode veroizpovedi.

Cesar Jožef II. je 29. 4. 1781 sprejel odposlanca ogrskih protestantov in jim obljubil rešitev. Že prej, 31. 3. 1781, je prepovedal pregone v tujino zaradi veroizpovedi. Nato je 12. 5. 1781 z dekretom prepovedal iskanje in sežiganje reformacijskih knjig ter kaznovanje njihovih lastnikov. Vse prejšnje protireformacijske zakone je razveljavil 16. 7. 1781 in potem 13. 10. 1781 izdal tolerančni patent. Toda patenta niso povsod takoj začeli uresničevati. Sombotelški škof János Szily, ki ga je protestantizem, seveda za tisti čas, hudo motil, je vsebino patenta posredoval duhovščini šele sredi leta 1782.

Prekmurški slovenski protestanti so pri priči začeli z organizacijskimi pripravami. Veliko zaslug pri tem je imel njihov rojak, takratni šurdski pastor Mihael Bakoš. Prišel je v Križevce in že jeseni leta 1783 so v Prekmurju zaživele tri evangeličanske cerkvene občine (Hodoš, Križevci in Puconci). Po določilu tolerančnega patenta je za ustanovitev cerkvene občine moralo biti v naselju in njegovem ožjem območju vsaj 100 družin. Posebna katoliško-luteranska županijska komisija (člani so večinoma bili katoličani, vodil jo je katoliški kanonik) je preverjala dejansko stanje oz. upravičenost novih župnij oz. cerkvenih občin.

Cerkveni zbor prekdonavskega luteranskega okrožja je leta 1786 vzpostavil 13 senioratov. Prekmurje je bilo uvrščeno v t. i. spodnji seniorat Železne županije.

Poseben problem pa je postalo osnovnošolsko izobraževanje, saj so omenjene župnije pokrivalo zelo veliko ozemlje, zato so maloštevilne šole zajele komaj slabo desetino otrok. Najhujše je bilo v puconski župniji, ki je lahko vključila le 3 odstotke šoloobveznih otrok; leta 1627 je namreč bilo v njej 11 šol, leta 1783 pa so bile samo 3.

Po sprejetju tolerančnega patenta se prekmurskim protestantom ni bilo več treba izseljevati na tuje ali pa naporno obiskovati velika praznična bogoslužja v tako imenovanih artikularnih krajih (Nemes-Cso in Šurd), kamor so peš potovali tudi po več kot teden dni. Seveda so bile v patentu še nekatere omejitve, vendar pa so se zadeve nasploh začele obračati na bolje.